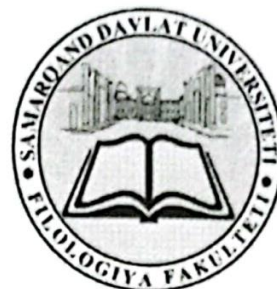

ВАЗОРАТИ ТАЪЛИМИ ОЛЙ, ФАН
ВА ИНОВАТСИЯҲОИ
РЕСПУБЛИКАИ
ЎЗБЕКИСТОН

ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ САМАРҚАНД
БА НОМИ ШАРОФ РАШИДОВ

Ба рўйхат гирифта шуд:
№ ДБ-60230100-1.23
«2» 10 соли 2024

ДАСТУРИ ТАЪЛИМИЙ
аз фанни
ДИАЛЕКТОЛОГИЯИ ТОЧИК

Соҳан дониш:	200 000	- Соҳан санъат ва фанҳои гуманитарӣ
Соҳан таълим:	230 000	-Забонҳо
Равиши таълим:	60230100	-Филология ва омӯзиши забонҳо (забони тоҷикӣ)

Фан/Коди модул TD1405		Соли хониши 2025-2026	Семестр 4	ECTS-Кредитҳо 5	
Фан/ Намуди фан: Мачбури		Забони таълим Тоҷикӣ		Ҳаҷми соатҳои ҳафтаина дарс 4	
1	Номи фан	Машғулоти аудиторӣ (соат)		Таълими мустақил (соат)	Ҷамъи сарборӣ (соат)
	Диалектологияи тоҷик	60		90	150

Мақсад фан (МФ)	
МФ1	I. МАЗМУНИ ФАН Мақсад аз омӯхтани фан – ба мутахассисони соҳаи забон ва адабиёти тоҷик оиди шеваю лаҳҷаҳои забони тоҷикӣ, хусусиятҳои фардию умумии он, тарзу усули омӯзиш ва аҳамияти он дониши мукаммал ба талаботи андозаи ҳаҷон мутобиқро додан иборат аст, дар ин бобат такмил додани маҳорату малакаи талабагон тақозои замон аст. Вазифаҳои фан - оиди моҳияти фанни “Диалектологияи тоҷик” маълумот додан; дар боби усулҳои тақсифоти лаҳҷаҳои забони тоҷикӣ маълумот додан; муносибати лаҳҷаҳо ба забони адабӣ муайян намудан; дар бораи истилоҳҳои асосӣ ва мафҳумҳо: шева, лаҳҷа, диалект, гурӯҳи шеваҳо, минтақаи шевагӣ, изглосс (ҳудуди паҳншавии лаҳҷаю шеваҳо) ва ғайра маълумот додан; аҳамияти назариявӣ ва амалии омӯхтани шеваҳои забони тоҷикӣ; тафовути асосии шеваҳои маҳаллӣ аз забони адабиро дар асоси асари бадеӣ нишон додан; хусусияти майли маҳаллӣ доштани шеваҳо, фақат дар шакли даҳонӣ амал кардани онҳо; ғӯйишҳои маҳаллӣ, касбу ҳунари ва иҷтимоӣ; фарқиати диалектҳо аз забони халқӣ-ғуфтуғӯӣ; шеваҳо ҳамчун яке аз сарчашмаҳои забони адабӣ; шеваҳо ва забони миллӣ; заминаҳои пайдоиши забони миллӣ.

Мазмуни фан	
II. ҚИСМАТИ АСОСИИ НАЗАРӢ (машғулоти маърузавӣ)	
II.I. Ба таркиби фан мавзӯҳои мазкур дохил мешавад:	
Шакли машғулоти: маъруза (М)	
M1	Муқаддима. Маълумоти умумӣ дар бораи фанни “Шевашиносӣ” ва вазифаҳои он

	Муқаддимаи фан. Маълумоти умумӣ дар бораи диалектология. Шиносо намудани донишҷӯён ба забони шева ва забони адабӣ. Омил ва шароитҳои ташаккули шеваҳои маҳаллӣ. Макон ва асоси шеваҳои забони тоҷикӣ. Шевашиносӣ ва таърихи шаклёбии он. Маълумоти умумӣ дар бораи Шевашиносӣ ва вазифаҳои он. Истилоҳҳои асосӣ ва мафҳумҳо: шева, лаҳҷа, диалект, гурӯҳи шеваҳо, минтақаи шевагӣ, изглосс (худуди паҳншавии лаҳҷаю шеваҳо) ва ғайра. Аҳамияти назариявӣ ва амалии омӯхтани шеваҳои забони тоҷикӣ. Таърихи тадриҷии инкишофи забони модарии худро ҳис менамоянд. Оиди таснифоти гуногуни диалектологияи забони тоҷикӣ ошно мегарданд. Шеваҳо ва забони адабӣ. Забони адабии тоҷик ва лаҳҷаҳои маҳаллӣ. Заминаҳои пайдоиш ва доираи густариши шеваҳои тоҷикӣ. Алоқаи шевашиносӣ бо илмҳои дигар ва ҳамбастагии онҳо. Мулоҳизаҳо оиди лаҳҷаҳои асосии забони тоҷикӣ. Шарҳи “лаҳҷа” ва “шева” дар шевашиносии тоҷик. Тафовути асосии шеваҳои маҳаллӣ аз забони адабӣ.
М2	Аз таърихи шевашиносии тоҷик Чун дигар фанҳои забоншиносӣ аз гузашта мавод гирифтани фанни шевашиносӣ. Шеваҳои тоҷик дар давраи қадим ва шаклёбии он дар асрҳои миёна. Ал-Муқаддасӣ дар бораи ба шеваҳо ҷудо шудани забон дар сарзамини тоҷикон. Қайдҳои луғатнигорони гузашта оид ба фарқияти шевагӣ дар байни лафзи мардуми Хуросон, Бухорою Самарқанд ва водии Фарғона. Инъикоси забон ва хусусиятҳои шевагии забони тоҷикӣ дар асарҳои олимони рус ва хориҷӣ (В.В.Григорев, А.А.Семенов, П.Е.Кузнетсов, Д.Лазар, Б.Сктаданек ва дигарон). Шевашиносии тоҷик дар солҳои 1861-1920. Шевашиносии тоҷик дар замони шӯравӣ. Саҳми нависандагони тоҷик бо сардории устод С.Айнӣ дар пешрафти забони миллии тоҷик. Дараҷаи омӯзиши фанни шевашиносӣ ва ҳамчун фан шакл гирифтани он. Рушди шевашиносӣ ва дастовардҳои илмӣ, таълимӣ ва фарҳангӣ дар замони истиқлолият.
М3	Таснифоти шеваҳои забони тоҷикӣ Маълумоти умумӣ оид ба таснифоти лаҳҷа ва шеваҳои забони тоҷикӣ. Тақсимои анъанавии шеваҳои тоҷикӣ ба гурӯҳҳои кӯҳистонӣ ва ҳамворзамин (таснифи П.Е.Кузнетсов, соли 1915). Баъд ба гурӯҳҳои шимолӣ-ғарбӣ ва ҷанубӣ-шарқӣ тақсим карда шудани онҳо (Таснифи М.С.Андреев, соли 1930). Илова шудани гурӯҳи сеюм-гурӯҳи шеваҳои марказӣ (аз тарафи В.С.Расторгуева, соли 1952). Таснифи таҷрибавии В.С.Расторгуева (солҳои 1960 ва 1964), ки ҳоло маълум аст. Дар ин таснифот ба гурӯҳҳои шимолӣ, марказӣ, ҷанубӣ ва ҷанубӣ-шарқӣ ҷудо кардани шеваҳои тоҷикӣ дар асоси ба ҳисоб гирифтани хусусиятҳои фонетикӣ (садонокҳои таърихӣ ақибзабонии у, ў, о) ва морфологӣ (аз рӯи феъл). Баъзе мулоҳизаҳои

	нав оид ба таснифи лаҳҷаҳои асосии забони тоҷикӣ ва шеваҳои мобайнӣ марказии он. (М.Эшнӣёзов, соли 1977). Хусусиятҳои асосӣ ва фарқкунандаи забонӣ (фонетикӣ, грамматикӣ ва луғавӣ)-и ин гурӯҳҳо. Мавҷуд будани баъзе унсурҳои архаистӣ дар ин гурӯҳҳо.
М4	Хусусияти савтии шеваҳо Хусусияти фонетикӣ ва тафовутҳои ҷудогонаи шеваҳои забони тоҷикӣ. Воҳидҳои семантикӣ ва суперсемантикӣ дар нутқи шевагӣ. Хусусиятҳои сохти ҳиҷо дар лаҳҷаҳои ҷанубӣ ва шимолии тоҷикӣ. Ҳиҷо дар шеваҳои марказии тоҷикӣ. Суръати нутқ, хусусиятҳои зада, интонатсия дар шеваҳои тоҷикӣ. Вокализм. Баъзе масъалаҳои таърихӣ садонокҳои забони тоҷикӣ. Аз рӯи ин меъёрҳо таснифи садонокҳои шеваҳои тоҷикӣ ба чор навъ: 1. Садонокҳои навъи шеваи шимолӣ. 2. Садонокҳои навъи шеваи ҷанубӣ. 3. Садонокҳои навъи шеваи марказӣ 4. Садонокҳои навъи шеваи ҷанубӣ-шарқӣ (ё дарвозӣ). Ҳамсадоҳо ва тағйироти онҳо дар шеваҳои тоҷикӣ. Консонантизм. Маълумот дар бораи таърихи ҳамсадоҳои аз дигар забонҳо иқтибос шуда ع ح ع. Аз забони арабӣ дохил шудани он ҳамсадоҳо. Истеъмоли ҳамсадои “қ” дар калимаҳои аз забони ӯзбекӣ иқтибос гардида. Аз рӯи мавқеъ ва ҷой ба тағйирот дучор шудани баъзе ҳамсадоҳо. Ҷойивазкунӣ, табдил ва тағйити ҳамсадоҳо дар шева.
М5	Ҳиссаҳои мустақилмаънои нутқ дар шеваҳои забони тоҷикӣ Ҳиссаҳои мустақилмаънои нутқ дар шеваҳои забони тоҷикӣ: Ягонагӣ ва яклухтии сохти морфологӣ забони тоҷикӣ. Хусусиятҳои фарқкунандаи шевагии қабатҳои морфологӣ (фарқият дар ҳелҳои вандҳо ва таркиби фонемагии онҳо, сохти мураккаб ва таркиби ҳиссаҳои мустақили нутқ дар бадалшавии асосҳои феълӣ, дар зада ва тақсимоти ҳиҷоҳо, умуман дар шаклҳои гуногуни грамматикӣ). Исм. Фарқи шевагӣ дар ҷамъбандии исм. Пасвандҳои ҷамъбандии исмҳо. Истеъмоли шакли ҷамъи арабӣ дар баъзе калимаҳо. Пасвандҳои ҷамъбандии ҳоси шевагӣ. Ифодаи номуайяний ва ягонагӣ дар шеваҳои тоҷикӣ. Сифат. Фарқи шевагӣ дар сохти сифат. Ифодаи дараҷаҳои муқоисавӣ ва олии сифат дар шеваҳои тоҷикӣ. Ҷонишин. Фарқият дар ҷонишинҳои шахси яқум, дуҷум, сеҷум дар шеваҳои тоҷикӣ. Пайдо шудани шаклҳои нави ҷонишинҳои шахсӣ ва шаклҳои гуногуни онҳо дар шеваҳои тоҷикӣ. Фарқият дар бандакҷонишинҳо, вазифа ва вариантҳои шевагии онҳо. Шумора. Хусусиятҳои шевагӣ дар табиати савтии шумораи тартибӣ. Феъл. Маълумоти мухтасар аз таърихи системаи феъли забони тоҷикӣ. Асосҳои феълӣ. Бандакҳои феълӣ. Бандакҳои хабарӣ. Пешвандҳои феълии би-, ме- ва гунаҳои онҳо. Мусоидат ва фарқияти шаклҳои феълии забони адабӣ ва шеваҳои тоҷикӣ. Шаклҳои феълии аз давраи забони классикӣ мерос монда: сиғаи амрӣ, аорист (замони

	хозира-оянда); Сифати феълӣ бо пасванди -гӣ. Сифати феълии замони оянда. Сифати феълии замони ҳозираи муайян. Таркибҳои феълӣ дар шеваҳо. Зарф. Фарқият дар сохт ва хелҳои зарф.
М6	Ҳиссаҳои ёридиҳандаи нутқ дар шеваҳои забони тоҷикӣ Хусусияти ба худ хоси ҳиссаҳои мустақилмаъноӣ нутқ чараёни забони адабӣ ва тафовути онҳо аз забони шевагӣ. Ҷои ҳиссаҳои ёридиҳандаи нутқ дар забони адабӣ ва забони шеваи мардуми тоҷик. Пешоянд ва пасояндҳо. Пешоянд ва пасояндҳое, ки аз забони пешина (давраи гузашта) мерос мондаанд. Пешоянд ва пасояндҳои аслий ва шаклҳои фонетикӣ - морфогогии онҳо дар шеваҳои тоҷикӣ. Пешоянд ва пасояндҳои номӣ дар шеваҳо. Истеъмоли пешоянд ва пасояндҳо дар як таркиб. Истеъмоли баъзе пасояндҳои ўзбекӣ дар шеваҳои алоҳида. Ҳиссачаҳо. Фарқияти шевагӣ дар ҳиссачаҳо ва мавқеи истеъмоли онҳо. Ҳиссачаҳои тасдиқӣ, таъкидӣ, саволӣ ва инкорӣ дар шеваҳои забони тоҷикӣ. Нидо. Хусусиятҳои шевагӣ дар истеъмоли нидо дар шеваҳои тоҷикӣ. Хелҳои нидо дар шеваҳои забони тоҷикӣ ва фарқи онҳо аз забони адабии тоҷикӣ.
М7	Хусусиятҳои нахвӣи шеваҳои тоҷикӣ Маълумоти умумӣ оид ба хусусиятҳои синтаксиси шеваҳои тоҷикӣ. Хусусияти лафзи шевагӣ ҳамчун шакли хоси забони гуфтугӯӣ. Кӯтоҳбаёнӣ ва соддагифторӣ дар ифодаи фикр. Озодтар будани тартиби калима ва аъзоҳои ҷумла дар лафзи шевагӣ нисбат ба забони адабӣ. Фарқияти синтаксисии шеваҳо аз рӯи хусусиятҳои мутақобила(муқоисашаванда) ва ғайримуқобила (хос). Ибораҳо ва баъзе хусусиятҳои шевагии онҳо. Серистеъмолии ибораҳои сода дар шеваҳо. Фарқияти ибораҳо аз рӯи воситаҳои грамматикӣ алоқа. Тафовути ибораҳои шевагӣ аз ҷиҳати ҷузъҳо (компонентҳо). Хусусияти шевагии баъзе ибораҳо аз рӯи басомад ва дараҷаи истеъмол. Хусусиятҳои шевагии ибораҳои номӣ, феълӣ, зарфӣ дар шеваҳои тоҷикӣ.
М8	Ҷумлаҳои сода ва мураккаб Хусусиятҳои шевагӣ дар хелҳои ҷумлаҳои сода: Серистеъмолии ҷумлаҳои ҳуллас, серистеъмоли ҷумлаҳои яктаркибаи предикативӣ, истеъмоли шаклҳои гуногуни сифати феълӣ ва феъли ҳол дар шеваҳо дар таркиби ҳамин навъ ҷумлаҳо. Воситаҳои дигари ифодаи муносибати аъзоҳои ҷумла ва байни ҷумлаҳо дар таркиби ҷумлаҳои мураккаб. Дар шеваҳо серистеъмол будани ҷумлаҳои беаъвандак. Серистеъмолии ҷумлаҳои мураккаби тобеъ дар шеваҳои гурӯҳи ҷанубӣ ва ҷанубӣ-шарқӣ. Хусусиятҳои ҷумлаҳои мураккаби тобеъ. Тобеияти беаъвандак ҳамчун яке аз хусусиятҳои синтаксисии шевагӣ. Хусусиятҳо дар ҷумлаҳои мураккаби омехта. Хусусиятҳои шевагӣ дар нутқи айнан ва мазмунан нақлшуда дар шеваҳои тоҷикӣ.
М9	Хусусиятҳои луғавӣи шеваҳои тоҷикӣ

	Хусусиятҳои умумӣ дар таркиби луғавии забони тоҷикӣ ва унсурҳои фарқкунандаи он. Калимаҳои шевагӣ, ки дар миқёси ҳудуди лаҳҷаҳои асосии забони тоҷикӣ ва ё гурӯҳи шеваҳо ё дар шеваи алоҳидаи он истеъмоли ва интишор ёфтаанд. Хусусияти луғавии шевагӣ дар лаҳҷаи ҷанубӣ ва шимолии тоҷикӣ ва дар шеваҳои мобайнӣ-марказии он лексикаи андаршевагӣ (интердиалектӣ). Лексикаи муқоисашаванда (мутақобила) ва муқоисанашаванда. Аз таърихи луғатшиносии форсу тоҷик. Лексикографияи шевагӣ. Навъҳои луғатҳои шевагӣ ва мӯҳтавои онҳо. Луғатҳои шевагии шеваҳои алоҳида, луғатҳои шевагии гурӯҳи шеваҳо, луғатҳои локалӣ, регионалӣ ва умумишевагӣ
M10	Зада ва оҳанг дар ғӯйиши мардуми тоҷик Маҷмӯи аломатҳои шартӣ ва муайян намудани сохти овозии забон. Тобишҳои гуногуни ҳодисаҳои овозии онҳо. Транскрипсия(овонависӣ) ва овошиносӣ. Овознависиҳои фонетикӣ ва фонологӣ. Овознависӣ дар асоси алифбои лотинӣ ва алифбои кириллӣ. Бо воситаи транскрипсия (овознависӣ) омӯхтани шеваҳои тоҷик. Хат асоси овознависӣ аст. Дар овознависӣ ҳар як ҳарф ё аломат як овозро ифода мекунад. Ёдбарсарҳо ва тарзи навишти онҳо дар транскрипсия.
M11	Луғатҳои шевагӣ ва вижагиҳои онҳо. Таркиби луғавии шеваҳо Таснифи вожаҳои шевагӣ дар луғатҳои шевагӣ. Қиёси мазмун ва шакли вожаҳо.
III Тавсия ва нишондодҳо оиди машғулоти амалӣ: амалӣ (А) Мавзӯҳои машғулоти амалӣ аз рӯи фанни мазкур дар қарори зайл аст:	
A1	Забони адабии тоҷик ва ғӯйишҳои маҳаллӣ
A2	Муайян намудани фарқҳои асосии калимаҳои шевагӣ ва адабӣ
A3	Заминаҳои пайдоиш ва доираи густариши шеваҳои забони тоҷикӣ
A4	Чор намуди таърихии шевашиносии тоҷик: ➤ давраи қадим ➤ шевашиносии тоҷик дар солҳои 1861-1920 ➤ шевашиносии дар замони шӯравӣ ➤ шевашиносии тоҷик дар замони истиқлол
A5	Муносибати шевашиносӣ бо илмҳои дигар
A6	Хусусиятҳои луғавии шеваҳои забони тоҷикӣ
A7	Тарзи тартиб додани луғатҳои шевагии забони тоҷикӣ
A8	Аҳамияти луғатҳои шевагӣ дар забоншиносии тоҷик
A9	Тафовути байни калимаҳои таърихӣ ва архаистӣ
A10	Сермаъногии ғӯйишҳои маҳаллӣ
A11	Калимаҳои иқтибосӣ дар шевашиносии тоҷик
A12	Таснифоти гурӯҳи шеваҳои шимолӣ
A13	Таснифоти шеваҳои ҷанубӣ

A14	Таснифоти шеваҳои ҷанубӣ-шарқӣ
A15	Таснифоти шеваҳои марказӣ
A16	Хусусиятҳои фонетикии шеваҳои забони тоҷикӣ
A17	Ҳиссаҳои мустақилмаъноӣ нутқ дар шеваҳои забони тоҷикӣ
A18	Корбасти ҳиссаҳои ёридиҳандаи нутқ дар шеваҳои забони тоҷикӣ
A19	Хусусиятҳои синтаксисии шеваҳои забони тоҷикӣ
A20	Ҷумлаҳои содда ва хусусиятҳои шевагии онҳо
	Ҷумлаҳои мураккаб ва хусусиятҳои шевагии онҳо
	Истеъмоли транскрипсия дар шеваҳои забони тоҷикӣ. Овознависиҳои кириллӣ ва лотинӣ.

	III. Шакли машғулоти семинарӣ (С)
C1	Заминаҳои пайдоиш ва доираи густариши шеваҳои забони тоҷикӣ
C2	Таснифоти шеваҳои ҷанубӣ ва ҷанубӣ-шарқӣ.
C3	Хусусиятҳои фонетикии шеваҳои забони тоҷикӣ.
C4	Садонокҳо дар шеваҳои тоҷикӣ
C5	Ҳамсадоҳои шеваҳои забони тоҷикӣ
C6	Инъикоси архаизму диалектизмҳо дар номҳои ҷуғрофӣ
C7	Системаи лексикаи лаҳҷавии забони тоҷикӣ
C8	Унсурҳои луғавии шеваҳо
C9	Калимаҳои вомӣ ва корбасти онҳо дар асарҳои бадеӣ

IV Таълими мустақилона ва корҳои мустақилона

Аз рӯи фанни “Диалектологияи тоҷик” мавзӯҳои зерин пешниҳод карда мешавад:

№	Мавзӯҳои кори мустақилона
1.	Омӯзиши лаҳҷаҳои забони тоҷикӣ аз тарафи олимони шевашинос.
2.	Муносибати лаҳҷаҳо бо забони адабии тоҷик.
3.	Шеваҳои шимолӣ ва хусусиятҳои фонетикию лексикии онҳо.
4.	Шеваҳои ҷанубӣ ва хусусиятҳои синтаксисии онҳо.
5.	Калимаҳои таърихӣ ва архаистӣ дар лексикаи шеваҳои ҷанубӣ.
6.	Шевашиносӣ ва таълими забони тоҷикӣ.
7.	Алоқаи шевашиносӣ бо фанҳои дигар.
8.	Таснифоти лаҳҷа ва шеваҳои тоҷикӣ.
9.	Таҳлили матн оид ба шеваҳои забони тоҷикӣ.
10.	Мулоҳизаҳо оид ба лаҳҷаҳои шимолӣ ва ҷанубӣ.
11.	Лексикаи шеваҳои шимолӣ ва ҷанубӣ.
12.	Гурӯҳҳои семантикии лексикаи шеваҳо.
13.	Калимаҳои иқтибосӣ дар шеваҳо.
14.	Корбасти калимаҳои иқтибосӣ дар “Варта”-и Ф.Муҳаммадиев.
15.	Сермаъногии калимаҳо дар шеваҳои шимолӣ ва ҷанубӣ.
16.	Омоним ва корбасти он дар шеваҳои забони тоҷикӣ.
17.	Синоним ва корбасти он дар шеваҳои забони тоҷикӣ.

18.	Антоним ва корбасти он дар шеваҳои забони тоҷикӣ.
19.	Антоним ва корбурди он дар асарҳои Чалол Иқромӣ.
20.	Фразеологизмҳои шевагӣ ва муқоисаи онҳо бо забони адабӣ.
21.	Корбасти фразеологизмҳои шевагӣ дар “Ғуломон”-и С.Айнӣ.
22.	Гуруҳҳои семантикии калимаҳои шевагӣ
23.	Оид ба тағйирот ва инкишофи лексикаи шеваҳо.
24.	Хусусиятҳои фонетикии шеваи ноҳияҳои Оҳалик.
25.	Калимаҳои иқтибосӣ дар шеваи тоҷикони ноҳияи Самарқанд.
26.	Сермаъногии калимаҳо дар шеваи Самарқанд.
27.	Хусусиятҳои сарфӣи шеваҳои ҷӯғиёни Самарқанд.
28.	Аз рубоиёти халқӣ муайян намудани дигаргуниҳои фонетикӣ.
29.	Хусусиятҳои фонетикии лаҳҷаи тоҷикони Оқсой.
30.	Воҳидҳои фразеологӣ дар шеваи тоҷикони Самарқанд.
31.	Аз рубоиёти халқӣ муайян намудани дигаргуниҳои лексикӣ.
32.	Хусусиятҳои фонетикӣ дар шеваи тоҷикони Ургут.
33.	Лексикаи боғдорӣ дар шеваи тоҷикони ноҳияи Самарқанд.
34.	Лексикаи нонвой дар шеваи тоҷикони Самарқанд.
35.	Корбасти калимаҳои шевагӣ дар “Ёддоштҳо”-и С.Айнӣ.
36.	Корбасти калимаҳои шевагӣ дар “Варта”-и Ф.Муҳаммадиев.
37.	Лексикаи боғдорӣ дар асарҳои С.Айнӣ
38.	Корбасти пешоянду пасояндҳо дар шеваҳои забони тоҷикӣ
39.	Аз таърихи шевашиносии тоҷик (1859-1917);
40.	Шева ва ғӯиши тоҷикони Бухоро
41.	Ҳодисаҳои билингвизм (дузабона) дар шеваи тоҷикони Самарқанд
42.	Ҷиҳатҳои ба худ хоси шеваи тоҷикони Ҷуст.

Донишҷӯ дар натиҷаи азхудкунии мавзӯҳои қори мустақилона доир ба хусусиятҳои шеваю лаҳҷаҳои тоҷикӣ, таснифоти шеваҳои забони тоҷикӣ, муаммоҳои назарӣ – методологӣ, методҳои омӯзиши фанни шевашиносиро аз худ хоҳад намуд. Дар бораи хусусиятҳои муҳимтарини диалектологияи тоҷик, оиди моҳияти фанни «Шевашиносӣ» маълумот додан; бо хусусиятҳои хоси лаҳҷаҳои тоҷикӣ ошно намудани донишҷӯён; хусусияти фонетикӣ, морфологӣ, синтаксисии шеваҳои тоҷикиро нишон додан аст.

Дар асоси аз худ намудани мавзӯҳои мазкур донишҷӯён оиди масъалаҳои сохти нахвӣ (синтаксисӣ) шеваҳои забони тоҷикӣ нисбат ба сохти сарфӣ (морфологӣ), низоми савтӣ (фонетикӣ) ва таркиби луғавӣ (лексика) он хеле кам фарқ мекунад. Мувофиқати хабар бо мубтадо, ифодаи аъзоҳои ҷумла ва ҷои онҳо, инчунин воситаҳои алоқаи ҷумла ва аъзоҳои он маълумоти назарӣ пайдо мекунад

3.	V. Натиҷаҳои омӯзонидани фан (компетенцияҳои ташаккулёбанда) Донишҷӯ дар натиҷаи азхудкунии фан: Дар қараёни омӯзиши фанни “Диалектологияи тоҷик” донишҷӯ пеш аз ҳама бояд аз қоидаҳои овозшиносӣ, калимашиносӣ, сарфу
----	---

	наҳв ва дигар қисматҳои забоншиносӣ огоҳ бошад. Зеро донишҷӯ дар асоси ин фаҳмишҳои худ метавонад бевосита ба муқоисаи шева ва лаҳҷаҳои ҷудогона камар бандад. Дар заминаи баррасии забони модарӣ ва таъсиррасонӣ ба ҳиссиёти донишҷӯён ба ташаккули шахсияти баркамоли нақўахлоқи фасеҳбаёну соҳибсалиқа кўмак расонидан; дар бораи хусусиятҳои ҳоси шева ва лаҳҷа, мақсад ва моҳияти он <i>ба тасаввуроти муайян соҳиб бошанд</i>; • Донишҷӯён бояд дар бораи мақоми фан дар ҳайати илмҳои забоншиносӣ ва робитаи он ба забони миллӣ, заминаи пешрафти забони миллӣ ва адабӣ будани забони шевагӣ дар асоси қонуниятҳои дохиливу берунӣ дар инкишоф будани илми шевашиносӣ ва омилҳои ташаккули он, дараҷаи тадқиқу баррасии илми шевашиносии тоҷик <i>маълумоти назарӣ дошта бошанд</i>; - Дар ҷараёни омӯзиши фанни мазкур донишҷӯён бояд асарҳои бадеӣ мутолиа намоянд ва калима ва ибораҳои шевагиро дар забон ва услуби нависанда муайян намоянд, ҳамчунин мақоми асарҳои бадеӣ ва услуби ҳоси нависандаро вобаста ба даври замон муқоиса карда ва арзишҳои ғоявию бадеӣ ва ҷиҳатҳои тарбиявию таълимии онро дар ҷараёни таълим рӯёб намуда, донишҳои назарии оиди фанни мазкур ҳосилкардари, дар асоси маводи шева <i>дар амал татбиқ карда тавонанд</i>; - Донишҷӯён бояд дар бораи равобиту пайвандҳои забони адабии тоҷик ва шеваву ғўйишҳои забонҳои тоҷикӣ дар ҷараёни таълими фан истифода намоянд; бо тадқиқоти илмӣ фанни шевашиносӣ дар гузашта ва имрӯз қомилан ошноӣ доштан ва дар ғўёлияти қасбӣ аз онҳо самаранок истифода намуда, <i>малақа ҳосил намояд ва ҳиссагузори намоянд</i>; • Дар таҳлили матн аз ҷиҳати забон ва услуб маълумоти қофӣ ҳосил намуда, барои нишон додани дигаргуниҳои ҷудогонаи забони адабӣ ва шева дар асоси фактҳои ҷамъовардашуда (сабти магнитофонӣ нутқи шевагӣ, намунаи бо транскрипсия(овонависӣ) бардоштани матн, таҳлили матнҳои қадима ва асарҳои бадеӣ) асосҳои таърихӣ ҳодисаҳои забонӣ муқоисаи матнҳои қадимаро аз ҷиҳати шевагӣ ба роҳ мондан, порчаҳои хурд-хурдро аз ёдгориҳои хаттии қадима намуна оварда тавоништан ва барои дар амалиёт нишон додани он ба <i>таҷрибаи қофӣ соҳиб шудан</i>.
4.	VI. Методҳо ва технологияҳои таълим: • маъруза • кейс-стадиҳои интерғўёл; • семинар (сўҳбат, мушоҳида, мунозира, нутқ қардан, мантиқан фикр қардан, саволу ҷавоби тезқор); • бо ғуруҳҳо қор қардан; • тақдимоат намудан; • лоиҳаҳои индивидуалӣ;

	• лоиҳаҳо барои Ҳимоя кардан ва бо ҷамъа кор кардан.
5.	VII. Талабот барои гирифтани кредитҳо: Пурра аз худ намудани мафҳумҳои назарӣ ва амалии фан, дуруст баррасӣ намудани натиҷаҳои таҳлил, иҷро намудани супориш ва вазифаҳо дар шаклҳои назорати ҷорӣ, марравӣ ва мушоҳидаҳои мустақилона доир ба ҷараёни омӯзиш, аз рӯи назорати ниҳой супоридани кори хаттӣ.

6. АДАБИЁТҲОИ АСОСӢ:

1. Эшнӣёзов М. Диалектологияи тоҷик. Қисми 1. -Душ., 1977; қисми II, Душанбе: 1979; қисми III, Душ., 1986.
2. Эшнӣёзов М. Лаҳҷашиносии тоҷик. – Душанбе: 1996. – 220 саҳ.
3. Ҳомидов Д. Шевашиносии тоҷик. – Душанбе: 2016.164 саҳ.

АДАБИЁТИ ИЛОВАӢ:

1. Атобуллоев С. Шеваи ҷанубии забони тоҷикӣ, ҷ.4 – Душанбе:1984.- 380с.
2. Аҳмадалӣ Раҷой. Лаҳҷаи бухороӣ. - Машҳад 1964. - С. 3-40.
3. Аҳмадова Ў. Шаклҳои феълӣ бо ёридиҳандаи «истодан» дар шеваҳо. – Ахбороти АФ РСС Тоҷикистон, Фанҳои ҷамъиятӣ.
4. Эшнӣёзов М. Машғулиятҳои амалӣ аз шевашиносии тоҷик. – Душанбе: 1969. - 200 с.
5. Алиев А. Ўзбек диалектологиясидан материаллар. – Т., 1991.
6. Каримова А. Говор таджиков Бухары. - М., 1959.
7. Гаффаров Р. Сравнительный анализ синтаксиса таджикских говоров. – Душанбе: Дониш, 1996.
8. Ҷӯраев Ғ. Системаи лексикаи лаҳҷавии забони тоҷикӣ. – Душанбе: 1993.
9. Гаффаров Р. Нависанда ва лаҳҷаҳои забон. – Нависанда ва забон. – Душанбе: 1977. -с.48-62.
10. Гаффаров Р. Шеваи ҷанубии забони тоҷикӣ. ҷ.3. – Душанбе: 1979 -с. 380.
11. Гаффаров Р., Ҷӯраев Р. Ҳудуди паҳншавии шеваҳои тоҷикӣ. Мактаби советӣ, №6, - 1969. - с. 15-18.
12. Исмоилов Ш. Баъзе масъалаҳои таълими забони тоҷикӣ дар мактаб. – Душанбе, 1994. – с.45.
13. Курбонов С. Ибораҳои номӣ дар шеваи Бойсун. – Душанбе: 2003. -18 с.
14. Маҳмудов М. Ҷӯраев Ғ. – Луғати шеваҳои забони тоҷикӣ. Лаҳҷаҳои ҷанубӣ, Ҷ. 1. – Душанбе: Дониш. 1997. - 380 с.
15. Обидов У. Омӯзиши муқоисавии шеваҳои забони дари Афғонистон. – Душанбе: 1994.
16. Расторгуева В.С. Опыт сравнительного изучения таджикских говоров. – М., 1964. - 240 с.

17. Ҳасанов А. Унсурҳои луғавӣ ва сарфию нахвию осори садаҳои X - XII дар ғуёиши шимолӣ (баҳши Фарғонаи ғарбӣ). Хучанд, 2003 -289 с. 18. Ҷӯраев Ғ. Лаҳҷаҳои арабӣ тоҷикзабон. – Душанбе: 1975. – С. 180. 19. Ҷӯраев Ғ. Шеваи ҷанубии забони тоҷикӣ, лексика. ҷ.1. – Душанбе: 1979.-340 с. 20. Шеваи ҷанубии забони тоҷикӣ, ҷ. 1. 1979; ҷ. 2, 1980; ҷ.3; 1981; 21. Эшнӣёзов М. Шеваи ҳардурӣ. – Душанбе: 1967. – 180 с. 22. Эшнӣёзов М. Вожаномаи нависӣ ва ҳаритабардории хусусиятҳои лаҳҷавӣ. – Душанбе: 1999. -298 с. 23. Ҳусейнов Х., Шукурова К. Луғати терминҳои забоншиносӣ. – Душанбе: «Маориф», 1983. - 280 с. МАНБАЪҲОИ АҲБОРӢ: 1. https://tg.wikipedia.org/wiki/Забоншиносӣ 2. explanatory_tgk.academic.ru/47394/шевашиносӣ 3. bigenc.ru/linguistics/text 4. academic.ru 5. https://ru.wiktionary.org/wiki/диалектология www.ziyouz.com kutubxonasi	
7.	Дастури фан 24 августи соли 2024 таҳти баённомаи рақами 1 дар шӯрои таълимӣ-услубии Донишгоҳи давлатии Самарқанд ба номи Ш.Рашидов маъқул карда шудааст.
8.	Масъулони ба фан/модул: С.Ҷ.Маҷитова, Ш.Ярашов – доктори фалсафа (PhD), дотсенти кафедраи филологияи тоҷик ва забонҳои Шарқи хориҷаи ДДС ба номи Ш.Рашидов
9.	Муқарризон: Г.Адашуллоева - доктори фалсафа оид ба фанҳои филология (PhD) дотсенти кафедраи филологияи тоҷик ва забонҳои шарқи хориҷии ДДС ба номи Ш.Рашидов (tel:(97) 922 14 07) Н.Қаюмов - доктори фалсафа оид ба фанҳои филология (PhD) дотсенти Донишгоҳи педагогии Ёзбекистон ва Финландия (tel:(91) 314 46 18)

Гуруҳи корӣ барои таҳияву танзими барномаҳои таълимӣ ва супоришоти корхон мустақил дар асоси фармони маъмурияти Донишгоҳ аз санаи 16 августи соли 2024 қарори № 301-й:

Ранс:

проф. А. Носиров

Мудир кафедра:

С.Х. Кучакулов

Декани факултет:

И.Д. Элтазаров

Проректори аввали корхони таълимии Донишгоҳи давлатии Самарқанд ба номи Ш.Рашидов

проф. А. Солиев

**Шароф Рашидов номидаги Самарқанд давлат университети
тожик филологияси ва хорижий Шарқ тиллари кафедраси
ўқитувчиси Ш.Ярашовнинг «Тожик диалектологияси» фанидан
тузилган фан дастурига**

ТАҚРИЗ

Тақдим этилган фан дастури бакалавриатура таълим йўналиши талабларига мўлжалланган бўлиб, Давлат таълим стандарти ва Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги меъёрий ҳужжатларнинг талаблари асосида тузилган.

Фан дастурининг кириш қисмида муаллиф ўқитиладиган фаннинг мақсад ва вазифалари, шунингдек ўқитиш усуллари кўрсатилган.

«Тожик диалектологияси» курси бугунги кунда тожик тили ва адабиёти мутахассислиги бакалавриат босқичида амал қилмоқда. Ушбу фанни ўрганиш таълим стандарти олдимида қўйган асосий мақсад ва вазифалардан биридир.

«Тожик диалектологияси» курсида тожик тилининг жуғрофий жойлашувига кўра жойлашув харитасини тузиш, тилларнинг ўзаро қардошлик алоқалар роли тадқиқ этишни талаб этади.

Фан дастурида «Тожик диалектологияси» нинг шаклланиши, ривожланиши ва ушбу фаннинг вазифалари, тожик ареал тилшунослигининг тадқиқ қилиш методлари, Ўрта Осиёда ареал тилшуносликка доир лахжаларнинг жуғрофий атласини лахжаларни қариндошлигини аниқлаш ва бу жараёндан юзага келувчи миграция ҳодисаси кўзда тутилган.

Фан дастурида «Тожик диалектологияси» фани тожик филологияси ва Хорижий Шарқ тиллари да асосий фанларан бири бўлиши боис, уни қисми ҳар томонлама қамраб олишини таъминлаш мақсадида мввзуларнинг бир қисми мустақил ишлашга ажратилган.

Муаллиф Ш.Ярашов томонидан тузилган «Тожик диалектологияси» фан дастурини амалиётга жорий этишини тавсия қиламан

Г.Адашуллоева, Самарқанд давлат университети Тожик филологияси ва хорижий Шарқ тиллари кафедраси доценти, филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Шароф Рашидов номидаги Самарқанд давлат университети
тожик филологияси ва хорижий Шарқ тиллари кафедраси
ўқитувчиси Ш.Ярашовнинг
«Тожик диалектологияси» фанидан тузилган фан дастурига
ТАҚРИЗ

Тақдим этилган фан дастури бакалавриатура таълим йўналиши талабларига мўлжалланган бўлиб, Давлат таълим стандарти ва Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги меъёрий хужжатларнинг талаблари асосида тузилган.

Фан дастурининг кириш қисмида муаллиф ўқитиладиган фаннинг мақсад ва вазифалари, шунингдек ўқитиш усуллари кўрсатилган.

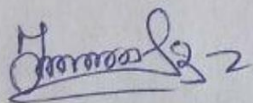
«Тожик диалектологияси» курси бугунги кунда тожик тили ва адабиёти мутахассислиги бакалавриат босқичида амал қилмоқда. Ушбу фанни ўрганиш таълим стандарти олдимизда қўйган асосий мақсад ва вазифалардан биридир.

«Тожик диалектологияси» курсида тожик тилининг жуғрофий жойлашувига кўра жойлашув харитасини тузиш, тилларнинг ўзаро қардошлик алоқалар роли тадқиқ этишни талаб этади.

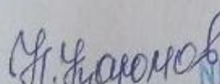
Фан дастурида «Тожик диалектологияси» нинг шаклланиши, ривожланиши ва ушбу фаннинг вазифалари, тожик ареал тилшунослигининг тадқиқ қилиш методлари, Ўрта Осиёда ареал тилшуносликка доир лахжаларнинг жуғрофий атласини лахжаларни қариндошлигини аниқлаш ва бу жараёндан юзага келувчи миграция ҳодисаси кўзда тутилган.

Фан дастурида «Тожик диалектологияси» фани тожик филологияси ва Хорижий Шарқ тиллари да асосий фанларан бири бўлиши боис, уни қисми ҳар томонлама қамраб олишини таъминлаш мақсадида мввзуларнинг бир қисми мустақил ишлашга ажратилган.

Муаллиф Ш.Ярашов томонидан тузилган «Тожик диалектологияси» фан дастурини амалиётга жорий этишини тавсия қиламан

Ўзбекистон-Финландия педагогика
инститuti Бошланғич таълим ва
гуманитар фанлар факултети
«Бошланғич таълим методикаси»
кафедраси катта ўқитувчиси филология
фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Каюмов Нодир Найимович

NING IMZOSINI
TASDIQLAYMAN
O'ZBEKISTON - FINLANDIYA
PEDAGOGIKA INSTITUTI
XODIMLAR BO'LIMI BOSHIG'I

